AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİ NE KADAR ANLIYORUZ?

Orhan Baldane[*]

Giriş

Sibirya'dan Avrupa içlerine kadar uzanan geniş bir coğrafyada onlarca lehçe ve ağızla temsil edilen Türkçe için, günümüze kadar birçok tasnif denemesi yapılmıştır. Bu tasnif denemelerinde söz edilen gruplardan biri ve konuşur sayısı bakımından en kalabalığı *Oğuz grubu Türk lehçeleri*, *Güneybatı Türk lehçeleri* ya da *Batı Türkçesi* olarak adlandırılmaktadır. Bahsi geçen grubun temsilcilerinden olan Azerbaycan Türkçesi, günümüzde başta Azerbaycan Cumhuriyeti ve Güney Azerbaycan olarak anılan İran sınırları içindeki topraklarda olmak üzere 40 milyondan fazla insan tarafından konuşulmaktadır.

Azerbaycan Türkçesi, tarih boyunca güçlü bir edebî geleneğe de sahip olmuştur. *Fuzûlî*, *Nesîmî* ve *Kadı Burhâneddîn* gibi Osmanlı Dönemi Türk edebiyatı için de önemli yerleri olan isimlerle birlikte *Şah İsmail Hatâyî*, *Molla Penah Vâkıf*, *Mirze Feteli Ahundzâde*, *Seyid Ezim Şirvânî*, *Mirze Elekber Sâbir*, *Celil Memmedguluzâde*, *Ali Bey Hüseyinzâde*, *Hüseyin Câvid*, *Mikayıl Müşfik*, *Ahmed Cavad*, *Bahtiyar Vahabzâde*, *Anar Rzayev*, *Kamal Abdulla*, *Şehriyâr*, *Hamid Nutkî*, *Habib Sahir*, *Semed Behrengî* ve *Bulud Karaçorlu* gibi önemli isimleri bu köklü edebî geleneğin içinde saymak mümkündür.

Çarlık Rusya'sındaki siyasi gelişmelerin ardından 1918 yılında *Mehemmed Emin Resulzâde* önderliğinde kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti, 1920 yılında Sovyetler Birliği idaresine girmiş ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1991'de tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur. Bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren de Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilişkileri resmî olarak yeniden tesis edilmiştir. Bu ikili ilişkiler, yaklaşık 30 yıldır üst seviyede

[*] Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli / Türkiye, e-posta: obaldane@pau.edu.tr

yürütülmektedir. Buna bağlı olarak da Azerbaycan kamuoyunda Türkiye'ye, Türkiye kamuoyunda ise Azerbaycan'a karşı olumlu anlamda bir dikkat gelişmiştir. Bu olumlu ilişkilerin gelişmesinde; soy, dil ve kültür birliğinin yanı sıra televizyonun ve özellikle son yıllarda sosyal medyanın önemli ölçüde etkisi olmuştur. Türkiye merkezli yayın faaliyetleri Azerbaycan'da ilgiyle takip edildiği için, Azerbaycan Türklerinin çok önemli bir kısmı Türkiye Türkçesini anlayabilmekte ve aynı zamanda konuşabilmektedir. Benzer bir gelişme, son yıllarda Türkiye Türkleri için de gerçekleşmektedir. Azerbaycan'ın yakından takip edilmeye başlanmasıyla birlikte, Türkiye'de Azerbaycan Türkçesini anlayabilen insan sayısının da gün geçtikçe arttığını söylemek mümkündür.

Yukarıda adını zikrettiğimiz Oğuz grubu Türk lehçeleri grubunun bir diğer üyesi de Türkiye Türkçesidir. Bu iki lehçenin aynı grupta yer almalarının sebebi ise doğal olarak ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı unsurlarının büyük oranda yakın özellikler sergilemesidir. Buna bağlı olarak da Türkiye Türkçesiyle Azerbaycan Türkçesi arasındaki karşılıklı anlaşılabilirlik oranı herhangi bir eğitime ihtiyaç duyulmaksızın dahi ortalamanın üstünde bir seviyededir. Başlangıç noktasında böyle bir avantajın bulunması ise Türkoloji eğitimi sayesinde akademik düzeyde bir ilgiyle ya da sıradan bir vatandaş olarak sadece Azerbaycan'a duyulan ilgiyle karşılıklı anlaşılabilirlik seviyesinin kolayca yükselmesine zemin oluşturmaktadır.

Azerbaycan toprağı olan Karabağ konusunda Azerbaycan ve Ermenistan arasında uzun yıllardır devam eden gergin siyasi atmosfer ve çatışma ortamı, Türkiye kamuoyunda Azerbaycan'la ilgili en çok yankı bulan olaylardandır. Yakın dönemlerden örnek vermek gerekirse 2016'nın Nisan ayındaki, 2020'nin Temmuz ayındaki ve yine 2020'nin Eylül ayının sonlarından başlayıp Ekim ayı itibarıyla hâlen devam etmekte olan çatışmalar, Türkiye'de birçok televizyon programının ana tartışma konusu olmuştur. Ayrıca başta Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı İlham Aliyev olmak üzere birçok Azerbaycanlı siyaset adamının yazılı açıklamalarına ve konuşmalarına da Türkiye medyasında geniş bir şekilde yer verilmektedir. Bu askerî ve siyasi gelişmelerin neticesinde, ülke olarak Azerbaycan Türkçesini her zamankinden daha fazla işittiğimiz ve okuduğumuz bir döneme girmiş bulunmaktayız.

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi her ne kadar birçok yönden benzer özellikler taşısalar da birbirlerinden ayrılan özellikleri de vardır. Bu farklılaşan özellikler ise karşılıklı anlaşılabilirlik oranının %100'e yakın gerçekleşmesini engellemektedir. Bu yazıda, bir Türkiye Türk'ünün Azerbaycan Türkçesiyle yazılan yazıları ve yapılan konuşmaları daha iyi anlayabilmesi için gerekli olan bazı bilgilerden bahsedilecektir. Bunlar, elbette Türkoloji alanında çalışanların malumu olan ya da kolaylıkla edinebilecekleri bilgilerdir. Azerbaycan Türkçesinin yazı dili ve ağızlarıyla ilgili olarak Azerbaycanlı Türkologlardan ***Ağamusa Ahundov*** (1973), ***Memmedağa Şireliyev*** (2008), ***Afad Gurbanov*** (2010), ***Gezenfer Kazımov*** (2010), ***Tofik Hacıyev*** (2012), ***Buludhan Helilov*** (2016) ve daha

birçok araştırmacının bizzat Azerbaycan Türkçesiyle kaleme aldıkları yüzlerce araştırma mevcuttur. Bunların haricinde ***Muharrem Ergin*** (1971), ***Mahmut Sarıkaya*** (1998), ***Yavuz Kartallıoğlu*** ve ***Hüseyin Yıldırım*** (2007), ***Bilgehan Atsız Gökdağ*** ve ***Talip Doğan*** (2016) ve ***Süleyman Kaan Yalçın*** (2018) gibi araştırmacıların Türkiye'de yayımlanan çalışmaları ile ***Ahmet Caferoğlu*** ve ***Gerhard Doerfer*** (1959), ***Claus Schönig*** (1998) ve ***Sooman Noah Lee*** (2008) gibi araştırmacıların yurt dışında yayımlanan çalışmaları aracılığıyla da akademik düzeyde bilgi edinmek mümkündür. Ancak herkesin Türkoloji eğitimi almadığı hususu da göz önünde tutularsa burada sıralanacak maddelerle özellikle Azerbaycan'a ve Azerbaycan gündemine ilgi duyan Türk vatandaşlarının Azerbaycan Türkçesini daha iyi ve daha doğru anlamalarını sağlayacağı düşüncesindeyiz. Bunun için hem yazı dili hem de konuşma diliyle ilgili bazı ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi ve söz varlığı özelliklerini karşılaştırmalı olarak listeleyeceğiz. Bu konunun söz dizimiyle ilgili kısmını daha önceki bir çalışmamızda ele almıştık (Baldane, 2018). Burada hem bahsi geçen çalışmada değindiğimiz bazı hususları hem de yukarıda adı geçen araştırmacıların eserlerinden tespit ettiğimiz özellikleri değerlendireceğiz.

İnceleme

1. Her iki lehçenin yazımında da Latin alfabesinden istifade edilmektedir. Azerbaycan Türkçesi için kullanılan alfabede, Türkiye Türkçesinden farklı olarak ***x***, ***q*** ve ***ə*** harfleri yer almaktadır. Türkiye Türkçesi için kullanılan alfabedeki ***e*** harfi, Azerbaycan Türkçesinin alfabesinde ***ə*** ile karşılanırken Azerbaycan alfabesindeki ***e*** harfi ise Türkiye Türkçesinin alfabesinde harf karşılığı olmayan ***kapalı e*** sesi için kullanılmaktadır. Örnek vermek gerekirse Türkiye Türkçesindeki "*el*, *gel*-, *kes*-" gibi kelimeler, Azerbaycan Türkçesinde "*əl*, *gəl*-, *kəs*-" şeklinde yazılırken "*ver*-, *de*-, *ye*-" gibi kelimeler ise Azerbaycan Türkçesinde ***kapalı e*** ile "*ver*-, *de*-, *ye*-" şeklinde yazılmaktadır.[1]

2. Belirtme hâli için, Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde *+ı*, *+i*, *+u*, *+ü* ekleri kullanılmaktadır. Ancak Azerbaycan Türkçesinde ünlüyle biten kelimelerden sonra *+nı*, *+ni*, *+nu*, *+nü* ekleri tercih edilmektedir yani Türkiye Türkçesindeki "*ev**i***, *defter**i***, *araba**yı***, *elma**yı***" kullanımlarının Azerbaycan Türkçesindeki karşılığı "*ev**i***, *defter**i***, *araba**nı***, *alma**nı***" şeklindedir.

3. Türkiye Türkçesinde bulunma hâli ekleri *+da*, *+de*, *+ta*, *+te*; çıkma hâli ekleri ise *+dan*, *+den*, *+tan*, *+ten* şeklindedir. Azerbaycan Türkçesinde ise bu eklerin sadece *d*'li şekillerinden istifade edilmektedir. Örneğin Türkiye Türkçesinde "*baş**ta***, *kulak**tan***" şeklinde kullanılan kelimeler, Azerbaycan Türkçesinde "*baş**da***, *gulag**dan***" kullanımına sahiptir.

1 Bundan sonraki maddelerde yer alacak bilgilerin toplumun tüm kesimleri tarafından kolaylıkla anlaşılabilmesi için detaylı dil bilgisi açıklamalarından mümkün olduğunca kaçınılacak ve Azerbaycan Türkçesi örnekleri de Türkiye Türkçesi için kullanılan Latin alfabesiyle gösterilecektir. Aynı sebep doğrultusunda transkripsiyon işaretlerinden de yararlanılmayacaktır.

4. Türkiye Türkçesinde "*süt**çü**, göz**cü**, simit**çi***" gibi örneklerde sıkça karşılaştığımız ve özellikle meslek adı yapımında kullanılan ek, Azerbaycan Türkçesinde "*araba**çı**, demirci*" örneklerinde olduğu gibi sadece *ç*'li şekilleriyle kullanılmaktadır.

5. Şimdiki zaman çekimi, Türkiye Türkçesinde *-ıyor* ekiyle yapılırken Azerbaycan Türkçesi *-(y)ır, -(y)ir, -(y)ur, -(y)ür* eklerinden istifade etmektedir. Türkiye Türkçesindeki "*gül**üyor**, sev**iyor**, başl**ıyor***" şeklindeki örnekler, Azerbaycan Türkçesinde "*gül**ür**, sev**ir**, başla**yır***" kullanımına sahiptir.

6. Geniş zamanın 1. şahıslarının olumsuz çekiminde Türkiye Türkçesinde "*gör**mem**, al**ma**yız*" gibi örnekler varken bunların Azerbaycan Türkçesindeki karşılığı "*gör**mer**em, al**mar**ıg*" şeklindedir.

7. Geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gereklilik çekimlerinin 1. çokluk şahısları Türkiye Türkçesinde "*güler**iz**, gülüyor**uz**, güleceğ**iz**, gülmüş**üz**, gülmeliy**iz***" şeklinde örneklere sahipken Azerbaycan Türkçesinde "*güler**ik**, gülür**ük**, güleceyi**k**, gülmüş**ük**, gülmeliy**ik***" şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

8. Öğrenilen geçmiş zaman çekimi, iki lehçede de *-mış, -miş, -muş, -müş* ekleriyle yapılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde bu eklerin yanı sıra, 2. ve 3. şahıslarda *-ıb(dır), -ib(dir), -ub(dur), -üb(dür)* ekleri de kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde "*Yağmur yağ**mış**.*" ve "*Sen gör**müş**sün.*" şeklinde kullanılan cümleler, Azerbaycan Türkçesinde "*Yağış yağ**ıb(dır)**.*" ve "*Sen gör**üb**sen.*" şeklinde de kurulabilmektedir.

9. Emir çekiminin 1. şahıslarında farklılık vardır. Türkiye Türkçesindeki "*ge**leyim**, al**ayım***" örneklerinin Azerbaycan Türkçesindeki karşılığı "*gel**im**, al**ım***" şeklindedir.

10. İstek çekiminin 1. şahıslarında farklılık vardır. Türkiye Türkçesinde istek çekiminde 1. şahıslar "*gör**eyim**, yaz**ayım**; gör**elim**, yaz**alım***" örneklerinde olduğu gibi emir ekleriyle çekime girmektedir. Azerbaycan Türkçesinde ise "*gör**em**, yaz**am**; gör**ek**, yaz**ag***" gibi örneklerde görüldüğü üzere 1. şahıslar da istek ekleriyle çekimlenmektedir.

11. Gereklilik çekimi, hem Türkiye Türkçesinde hem de Azerbaycan Türkçesinde *-malı, -meli* ekleriyle yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Azerbaycan Türkçesinde *-ası, -esi* ekleri de "*gey**esi**yem, yey**esi**yem*" örneklerinde olduğu gibi gereklilik çekimi için kullanılmaktadır. Ayrıca her iki lehçede de bu çekim esnasında *gerek* kelimesinden istifade edilmektedir. Ancak bu kelime, Türkiye Türkçesinde "*gelmem **gerek***" örneğinde olduğu gibi fiilden sonra gelirken Azerbaycan Türkçesinde, "***gerek** gelem*" kullanımında görüldüğü üzere fiilden önce gelmektedir.

12. Şart çekimi her iki lehçede de *-sa, -se* ekleriyle yapılmaktadır. Ancak birleşik zamanlı çekimlerde şahıs ekinin yeri, iki lehçede farklılık gösterebilmekte-

dir. Türkiye Türkçesindeki "*alır**sam***, *almış**sam***, *alacak**sam***" gibi örnekler Azerbaycan Türkçesinde "*alar**amsa***, *almış**amsa***, *alacağ**amsa***" olarak kullanılabilir.

13. -*an*, -*en* sıfat fiil ekleri her iki lehçede de kullanılmaktadır. Ancak bu ekler, Azerbaycan Türkçesinde -*dık* sıfat-fiil ekinin göreviyle de kullanılabilmektedir. Örneğin "*Eve **gelen** kimi kitab ohudum.*" cümlesindeki "*gelen kimi*" yapısının Türkiye Türkçesindeki karşılığı "*geldiğim gibi*" şeklindedir.

14. Türkiye Türkçesinde "*gir**diğinde***, *gir**ince***; *bak**tığında***, *bak**ınca***" örneklerinde kullanılan zarf-fiil ekleri, Azerbaycan Türkçesindeki "*gir**ende***, *bah**anda***" kelimelerinde olduğu gibi -*anda*, -*ende* ekleriyle karşılanabilmektedir.

15. Yeterlik fiilinin olumlu çekiminde bir fark yoktur ancak olumsuz çekiminde farklılık söz konusudur. Türkiye Türkçesinde olumsuz çekimde "*ala**ma**dım*, *gele**me**dik*" örneklerinde de olduğu gibi -*ama*-, -*eme*- ekleri kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ise "*ala **bil**medim*, *gele **bil**medik*" örneklerinden anlaşılacağı üzere olumlu çekimdeki gibi ***bil***- fiili kullanılmakta ve bir yazım kuralı olarak da ayrı yazılmaktadır

16. Azerbaycan Türkçesindeki bazı edat, bağlaç ve ünlemlerin tercihi Türkiye Türkçesinden farklıdır:

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi
evet	*beli*
galiba	*deyesen*
acaba	*göresen*
sanki	*ele bil*
rağmen	*bahmayarag*
peki	*bes*

17. Türkiye Türkçesinde "*senin **gibi** insan*, *bunun **gibi** çiçek*" şeklinde kullanımları olan *gibi* edatı, Azerbaycan Türkçesinde "*senin **kimi** insan*, *bunun **kimi** çiçek*" örneklerinde görüldüğü üzere ***kimi*** şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde bu görevi yerine getiren ve "*sen **tek***, *gül **teki***" gibi kullanımları olan ***tek***, ***teki*** edatları da mevcuttur.

18. Türkiye Türkçesindeki *göre* edatı, Azerbaycan Türkçesinde de aynı şekilde kullanılmaktadır. Ancak bunun yanı sıra bu edat, "*için*, *dolayısıyla*" anlamlarını da karşılamaktadır. Örneğin "*Gözel sözlerinize **göre** size minnetdaram.*" cümlesindeki "*gözel sözlerinize göre*" yapısı, "*güzel sözleriniz için*; *güzel sözleriniz dolayısıyla*" şeklinde Türkiye Türkçesine aktarılabilir.

19. Türkiye Türkçesinde dönüşlülük zamiri görevinde *kendi* zamiri kullanılırken Azerbaycan Türkçesinde *öz* zamiri kullanılmaktadır yani Türkiye Türkçesindeki "***kendim***, *ben **kendim***, *sen **kendin***" gibi yapıların Azerbaycan Türkçesindeki karşılığı "***özüm***, *men **özüm***, *sen **özün***" şeklindedir.

20. Türkiye Türkçesinde isim bildirmesinin 3. teklik şahsında kullanılan *+dır*, *+dir*, *+dur*, *+dür* ekleri, Azerbaycan Türkçesinde de aynı şekilde tercih edilmektedir. Ancak Azerbaycan Türkçesinde telaffuz esnasında ekin sonundaki /*r*/ sesi genellikle düşmektedir. Örneğin "*Yahşı**dır**.*" ve "*Pis**dir**.*" gibi cümleler Azerbaycan Türkçesinde çoğunlukla "*Yahşı**dı**.*" ve "*Pis**di**.*" şeklinde telaffuz edilmektedir.

21. Azerbaycan Türkçesinde soru eki, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *-mı*, *-mi*, *-mu*, *-mü* şeklindedir. Ancak konuşma dilinde soru ekinden genellikle yararlanılmaz. Bunun yerine vurgu devreye girmektedir. Konuşma dilinde, cümle sonundaki vurguyla soru ifadesini anlamak mümkündür. Örneğin "*Sen gelirsen.*" cümlesi, Türkiye Türkçesine "*Sen geliyorsun.*" olarak aktarılabilir. Buna karşılık konuşma dilinde "*Sen gelir**seeen***?" şeklinde son hecenin uzatılarak söylenmesi, karşıdaki kişinin soru sorduğuna işaret etmektedir ve bu ifade Türkiye Türkçesine "*Sen geliyor **musun***?" cümlesiyle aktarılır.

22. Saat ifadelerinde farklılık söz konusudur. Örneğin *11.05*, Türkiye Türkçesinde "*on biri beş geçiyor*" şeklinde ifade edilirken Azerbaycan Türkçesinde "*on ikiye beş işlemiş*" olarak kullanılmaktadır. *10.30* gibi buçuklu saat ifadeleri ise Türkiye Türkçesinde "*on buçuk*" olarak karşılanırken Azerbaycan Türkçesinde "*on birin yarısı*" şeklinde ifade edilmektedir.

23. Gün adlandırmalarında bazı benzerlikler olsa da farklılıklar göze çarpmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde günler sırasıyla "*bazar ertesi*, *çerşenbe ahşamı/salı*, *çerşenbe*, *cüme ahşamı/pencşenbe*, *cüme*, *şenbe*, *bazar*" şeklinde adlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra konuşma dilinde günlerin haftanın içindeki sırasına göre "*birinci gün*", "*üçüncü gün*", "*altıncı gün*" gibi kullanımlar da söz konusudur. Ay adları için ise sırasıyla "*Yanvar*, *Fevral*, *Mart*, *Aprel*, *May*, *İyun*, *İyul*, *Avgust*, *Sentyabr*, *Oktyabr*, *Noyabr ve Dekabr*" kullanılmaktadır.

24. Tarih belirtilirken Türkiye Türkçesinde *1990 yılı* "*bin dokuz yüz doksan yılı*" gibi bir kullanım mevcutken Azerbaycan Türkçesinde *1990-cı il* "*min doguz yüz dogsanıncı il*" kullanımı vardır.

25. Sayılarda Türkiye Türkçesinden farklı olarak "*yirmi*" sayısı "*iyirmi*"; "*bin*" sayısı ise "*min*" olarak ifade edilmektedir. Bunun haricinde "*yedi*, *sekiz*, *dokuz*" sayıları Azerbaycan Türkçesinde ikiz ünsüzlü olarak "*yeddi*, *sekkiz*, *dogguz*" olarak kullanılmaktadır. Ayrıca "*seksen*" için konuşma dilinde kimi zaman Farsça "*heştad*" kelimesi tercih edilmektedir. Örneğin "*seksen beş*" sayısı konuşma sırasında "*heştad beş*" olarak ifade edilebilmektedir. Yüzdeli sayılar ise Azerbaycan Türkçesinde "*faiz*" kelimesiyle kullanılmakta ve bu ifade, oranı karşılayan sayıdan sonra söylenmektedir. Türkiye Türkçesindeki *%10* "*yüzde on*" ifadesi, Azerbaycan Türkçesinde *10%* "*on faiz*" olarak kullanılmaktadır.

26. Bazı soru görevli kelimelerin kullanımlarında farklılıklar vardır:

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi
nasıl	*nece*
ne kadar	*neçe*
ne zaman	*haçan*
nerede	*harada*
hangi	*hansı*

27. Türkiye Türkçesindeki "*dik-*, *dök-*, *taş*, *geç-*, *gölge*, *boz-*, *parmak*, *ben*" kelimeleri Azerbaycan Türkçesinde sırasıyla "*tik-*, *tök-*, *daş*, *keç-*, *kölge*, *poz-*, *barmag*, *men*" şeklinde kullanılmaktadır yani kelime başındaki *t>d*, *k>g*, *b>m*, *b>p* ses değişimleri her iki lehçede de kimi örneklerde farklı yollar izlemiştir. Örneğin *t>d* değişimi konusunda Azerbaycan Türkçesinde "*tik-*" ve "*tök-*" örneğinde görüldüğü üzere değişim yaşanmamış ancak "*daş*" örneğinde bu değişiklik yaşanmıştır. Türkiye Türkçesinde ise "*dik-*" ve "*dök-*" kelimelerinde bu değişiklik yaşanmışken "*taş*" kelimesinde bu değişiklik yaşanmamıştır.

28. Her iki lehçe de zaman zaman yabancı dillerden alıntılar yapmıştır. Batı dillerinden alıntılar hususunda Türkiye Türkçesi söz konusu olunca Fransızca, İtalyanca, Rumca ve İngilizce kaynaklı alıntılar öne çıkarken Azerbaycan Türkçesinde ise Rusça ya da Rusçanın aracı dil rolünde olduğu alıntılar dikkat çekmektedir. Buna bağlı olarak aynı kavramın iki lehçede, iki farklı dilden alıntılarla karşılandığı çok sayıda örnek mevcuttur:

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi
domates	*pomidor*
patates	*kartof*
çikolata	*şokolad*
kolonya	*odekolon*
otogar	*avtovağzal*

29. Bazen aynı kavram iki lehçede farklı Türkçe kelimelerle karşılanabilmektedir:

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi
kemik	*sümük*
erkek	*kişi*
in-	*düş-*
ısır-	*dişle-*
bekle-	*gözle-*
anla-	*başa düş-*

Bu tür örneklerde *yalancı eş değerlik* konusuna da dikkat etmek gerekir. Örneğin Azerbaycan Türkçesindeki "*kemik*" anlamına gelen "*sümük*" kelimesi Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Ancak "*sümüğüne ağırlık varmasın*" gibi bazı kalıp sözler haricinde hiçbir zaman "*kemik*" anlamını karşılamamaktadır. Türkiye Türkçesindeki "*sümük*" kelimesinin anlamı, "*burun boşluğundaki ya-*

pışkan sıvı" şeklindedir. Bununla birlikte *anlam daralması* olarak adlandırılabilecek durumlar da vardır. Örneğin Türkiye Türkçesinde "*kişi*" kelimesi, "*kadın veya erkeğe verilen genel ad*" olmasına rağmen Azerbaycan Türkçesinde sadece "*erkek*" karşılığında kullanılmaktadır.

30. Son olarak Azerbaycan'daki Karabağ olayları sebebiyle Azerbaycanlı siyasilerin ve bürokratların konuşmalarında sıkça geçen ve Türkiye Türkçesinde farklı kullanımlara sahip bazı terimlere değinmek gerekir. Bu terimlerden bazıları şu şekildedir:

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi
cumhurbaşkanı	*prezident*
cumhurbaşkanı vekili	*vitse-prezident*
cumhurbaşkanı yardımcısı	*prezident kömekçisi*
meclis başkanı	*milli meclisin sedri*
bakanlar kurulu	*nazirler kabineti*
başbakan	*baş nazir*
bakan	*nazir*
milletvekili	*deputat*
anayasa	*konstitusiya*
savcılık	*prokurorlug*
millî güvenlik	*milli tehlükesizlik*
olağanüstü	*növbedenkenar*
uluslararası	*beynelhalg*
seçim	*seçki*
ordu	*goşun*
asker	*herbi gullugçu*
çatışma	*döyüş*
sivil yerleşim alanı	*yaşayış mentegesi*
köy	*kend*
ilçe	*rayon*
tarihî topraklar	*gedim torpaglar*
toprak bütünlüğü	*erazi bütovlüyü*
özgürlük	*azadlıg*
askerî altyapı	*herbi infrastruktur*
topçu bombardımanı	*artilleriya bombardmanı*
topluluk karşısında konuşma yapmak	*çıhış etmek*
ulusa sesleniş	*halga müraciet*
müzakere süreci	*danışıglar prosesi*
temsilci	*nümayende*
sivil vatandaşlar	*mülki şehsler*

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi arasındaki farklılıkların birçoğuna değinmeye çalıştık. Bilindiği üzere iletişimde tarafların birbirini anlaması esastır ve iletişim, bu sayede amacına ulaşır. Biz de Azerbaycan Türklüğüyle karşılıklı olarak birbirimizi anladıkça, en azından doğru anlamaya gayret ettikçe iletişimimizi kuvvetlendireceğiz ve bunun doğal bir sonucu olarak da birbirimizi daha iyi tanıyıp daha fazla seveceğiz. Bu da hem kültürel hem de ekonomik yeni ve büyük çaplı iş birliklerinin önünü açacaktır. İsmail Gaspıralı'nın Türk dünyasıyla ilgili olarak *dilde, fikirde ve işte birlik* şeklinde sloganlaştırdığı büyük ülküsünün gerçekleşebilmesi için de öncelikle birbirimizi doğru anlamamız gerekmektedir. Azerbaycan Türkçesini doğru anlamaya ise *Azerbaycan* kelimesini doğru şekilde telaffuz ederek başlayabiliriz. Medya aracılığıyla kimi zaman denk geldiğimiz *Azerbeycan*, *Azarbeycan* ve *Azarbaycan* gibi telaffuzların yanlış olduğunu ve bu hususa özellikle dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamakta da fayda olduğu düşünüyoruz.

Kaynaklar

Ahundov, Ağamusa, *Azerbaycan Dilinin Tarihi Fonetikası*, ADU Matbaası, Bakü 1973.

Baldane, Orhan, "Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Söz Dizimi Farklılıkları Üzerine Notlar", *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, 2018, s. 223-232.

Caferoğlu, Ahmet - Gerhard Doerfer, "Das Aserbaidschanische", *Philologiae Turcica Fundamenta*, Franz Steiner, Wiesbaden 1959, s. 280-307.

Ergin, Muharrem, *Azeri Türkçesi*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.

Gökdağ, Bilgehan Atsız - Talip Doğan, "Azerbaycan Türkçesi", *İran'da Türkler ve Türkçe*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 26-61.

Gurbanov, Afad, *Müasir Azerbaycan Edebi Dili - I. Cild*, Elm ve Tehsil, Bakü 2010.

Hacıyev, Tofik, *Azerbaycan Edebi Dilinin Tarihi I-II*, Elm, Bakü 2012.

Helilov, Buludhan, *Azerbaycan Dilinin Morfologiyası I-II*, Papirus Neşriyat, Bakü 2016.

Kartallıoğlu, Yavuz - Hüseyin Yıldırım, "Azerbaycan Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Editör: Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 171-230.

Kazımov, Gezenfer, *Müasir Azerbaycan Dili - Morfologiya*, Elm ve Tehsil, Bakü 2010.

Lee, Sooman Noah, *A Grammar of Iranian Azerbaijani*, Thaehaksa, Gyeonggi-do 2008.

Sarıkaya, Mahmut, *Güney Azerbaycan Türkçesi (Fonetik-Morfoloji-Sentaks)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1998.

Schönig, Claus, "Azerbaijanian", *The Turkic Languages*, (Editörler: Lars Johanson, Éva Ágnes Csató), Routledge, London and New York 1998, s. 248-260.

Şireliyev, Memmedağa, *Azerbaycan Dialektologiyasının Esasları*, Şerq-Qerb, Bakü 2008.

Yalçın, Süleyman Kaan, *Azerbaycan Türkçesi Grameri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2018.